

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

7 /1 (Bahar 2020): 480-496.

JOHN RAWLS VE ROBERT NOZICK'İN
ADALET ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

John Rawls and Robert Nozick's Thoughts on Justice

Nazan YEŞİLKAYA

Araştırma Görevlisi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Felsefe Tarihi Anabilim Dalı. nyesilkaya@sirnak.edu.tr, 0000-0002-9628-3492.

Hakemler / Referees:

Dr. Öğr. Üyesi Tuba Nur UMUT / Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Nihat DURMAZ/ Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 12 Mayıs / May 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 30 Mayıs/ May 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa/ Pages: 480-496.

Atıf / Cite as: Yeşilkaya, Nazan. "John Rawls Ve Robert Nozick'in Adalet Üzerine Düşünceleri" [John Rawls and Robert Nozick's Thoughts on Justice]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty*, 7/1 (2020): 480-496.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.733586>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, *Ithenticate* intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with *Ithenticate* plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 480-496

JOHN RAWLS VE ROBERT NOZICK'İN ADALET ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Nazan YEŞİLKAYA*

Öz

Adaletin ne olduğu, adil olan ve olmayan ayırımına nasıl ulaşıldığı, adil bir toplum inşa etmenin mümkün olup olmadığı minvalindeki sorular etik ve politik kuramların gündeminde olmakla beraber, liberal adalet teorilerinin de odağında yer almaktadır. Bu çalışmada, tanımlanamayan; ancak doğası üzerine çokça fikir yürütülen ve tartışılan bir kavram olan adalet konusunu, liberal adalet teorileriyle ön plana çıkan, John Rawls ve Robert Nozick perspektifinde yeniden gündeme almayı amaçladık. Bu makale, liberal adalet kuramı kapsamında fikir beyan eden her iki düşünürün adalete ilişkin teorilerine yer verecektir. Böylelikle, her iki fozofun adalete dair söylemleri, farklılık ve benzerlikleri açısından değerlendirilerek, adalet kavrayışımıza yönelik işlevsel katkılarının olup olmadığı irdelenecektir. Bu amaçla gerek Rawls'ın gerekse Nozick'in adalet teorilerinin adaleti anlama ve anlamlandırma arayışımıza katkı sağlayıp sağlamadığı sorgulanacaktır. Çalışmamız, Rawls'ın hakkaniyet olarak adalet görüşüne; bireyin özgürlüğünü ve haklarını ön plana çıkararak ele alan Nozick'in adalet kuramına kısaca yer verecek olup, her iki düşünürün adalet görüşlerinin bir tür karşılaştırmasını sunarak makaleyi çerçeveleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Adalet, Liberal Adalet, John Rawls, Robert Nozick.

John Rawls and Robert Nozick's Thoughts on Justice

Abstract

Questions about what justice is, how to differentiate between fair and unfair, and whether it is possible to build a fair society are at the center of liberal justice theories as well as on the agenda of ethical and political theories. In this study, we aimed to reconsider the issue of justice, which is an unidentified but widely discussed and debated concept, from the perspective of John Rawls and Robert Nozick, which came to the fore with liberal justice theories. This article will cover the justice theories of both thinkers who express their opinions under the liberal justice theory. We aimed to examine whether there are functional contributions to our understanding of justice by evaluating both thinkers' discourses about justice in terms of differences and similarities. For this purpose, it will be questioned whether both Rawls and Nozick's justice theories contribute to our quest to understand and make sense of justice. Our work will frame the article by briefly citing Rawls' view of *justice as fairness* and Nozick's empowerment theory, presenting a comparison of the viewers' justice.

Our work will briefly cover Rawls' view of *justice as fairness* and Nozick's theory of justice, which highlights the individual's freedom and rights, will frame the article by presenting a comparison of the views of justice of both thinkers.

Keywords: History of Philosophy, Justice, Liberal Justice, John Rawls, Robert Nozick.

* Araştırma Görevlisi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, nyesilkaya@sirnak.edu.tr, 0000-0002-9628-3492.

STRUCTURED ABSTRACT

Justice is an unidentified concept that is widely discussed and problematized on its nature. In the postmodern global age, the debate over the theories of justice is too complex and compelling to abandon the ethical and political platform. In recent times, rising voices about the crisis that human rights have fallen into, often highlighted, are about justice and injustice. What is justice? How to reach fair and unfair distinction? Is it possible to build a fair society? such questions lose nothing from their topicality. Given the variety of worldviews that reflect an individual's social life, many theories of justice stand out, one of which is the liberal theory of Justice. The libertarian interpretation of Justice attributes the existence of the state to the protection of those freedoms, taking into account the prioritization of the individual's freedoms. In this context, two remarkable thinkers of liberal justice theory; It will be questioned whether the views of John Rawls and Robert Nozick contribute to our quest to understand and make sense of justice.

This work aims to better understand and evaluate the contemporary understanding of justice by compositing Rawls and Nozick's understandings of justice on an argumentative basis. The primary objective of the text is to approach the analysis of justice in a descriptive manner and to write comparative views on justice by both thinkers, which are highly echoed in the contemporary liberal school. Thus, it will be examined whether they provide us with enlightening clues about justice.

In this framework, a brief evaluation of the view of justice as fairness, which is one of the critical concepts developed by Rawls in order to clarify the issue of justice, will be given, and the view of the justice of Nozick, which draws attention with the authorization theory, will be mentioned. Finally, in order to facilitate the understanding of the limits of liberal justice theory, the similarities and differences of both thinkers in the theories of justice will be pointed out. Focusing on the basic structure of society, Rawls's theory of justice as fairness aims to build principles for a well-designed society. In his theory, justice protects one from the exploitation of others and provides a strong basis for the construction of social cooperation. For Rawls, the theory of justice is based on a theory of society, and in the content of justice, the basic structure of society and cooperation form the focal point. For Rawls, justice is a necessary condition for cooperation between people.

For Nozick, justice is a procedural type of process that guarantees the protection of the individual's existing rights. In this sense, if we express justice from Nozick's perspective, justice is the necessity of protecting and guaranteeing the individual's uniqueness and the liberties it possesses. According to Nozick, justice provides a ground that enables the individual to create and live his own life plan.

The evaluation of Rawls and Nozick's justice theories by comparison method is meaningful in terms of revealing the close link of liberal justice theory with the elements of justice. Indeed, the theory of justice of both Rawls and Nozick is crucial in that they do not hesitate to observe and take account of the elements of justice and to provide sufficient data and functionality to reinterpret the liberal justice theory. In this context, we can make an inference that the theories of both names characterizing liberal justice theories make to facilitate understanding of justice in the world of the present.

Unlike Rawls, which treats justice as equity and regards it as the basis of social cooperation, Nozick relates justice to the guarantee of the uniqueness of the individual by putting forward with the theory of empowerment. In other words, on the argumental basis of Nozick, the theory of justice is designed on protecting the liberties and rights of the individual, while justice for the Rawls finds meaning in a social context.

As a result, there is a huge vocabulary that examines the discussions of justice and a lot of ink has been poured over these discussions. The main purpose of this study is to discover the fair and possible future roots of the fair society order and to try to

understand justice. That's why we tried to track justice through Rawls and Nozick. Unlike Rawls and Nozick, our effort to understand justice will be a much more effective approach by moving away from a big design created with an incomprehensible abstraction and a complex method. It is also evident that there is no doubt that today's political formations towards the establishment of justice need to be evaluated far beyond the Rawls and Nozick-based approaches.

Keywords: History of Philosophy, Justice, Liberal Justice, John Rawls, Robert Nozick.

GİRİŞ

Tanımlanamayan ancak doğası üzerine çokça fikir yürütülen ve tartışılan bir kavramdır adalet. Postmodern çağda, adalet teorilerine dair yürütülen tartışmalar, etik ve politik platformu terk etmeyecek kadar çetrefilli ve zorlayıcı bir noktadadır. Son zamanlarda sıklıkla vurgulanan, insan haklarının içine düştüğü krize dair yükselen sesler, adalet ve adaletsizlik üzerinedir. Adalet nedir? Adil olan ve olmayan ayırımına nasıl ulaşılır? Adil bir toplum inşa etmek mümkün mü? gibi sorular güncelliğinden hiçbir şey kaybetmemektedir. Bireyin sosyal hayatını yansıtan dünya görüşlerinin çeşitliliği göz önüne alındığında, adalete dair pek çok teori göze çarpmaktadır; bunlardan biri de liberal adalet teorisidir. Liberteryenlerin adalet yorumu, bireyin özgürlüklerini incelemeyi dikkate alarak, devletin varlığını bu özgürlüklerin korunmasına bağlamaktadır. Bu bağlamda, liberal adalet teorisinin dikkat çeken iki düşünürü; John Rawls ve Robert Nozick'in adalet görüşlerinin bizlere adaleti anlama ve anlamlandırma arayışında katkı sağlayıp sağlamadığı sorgulanacaktır.

Bu makale, liberal adalet kuramı kapsamında fikir beyan eden her iki düşünürün adalete ilişkin teorilerine yer verecektir. Keza, adaletin unsurları arasında bulunan özgürlük ve eşitlik arasındaki gerilimi idrak edebilmenin en iyi yollarından birinin de kuşkusuz Rawls ve Nozick gibi adalet kuramlarıyla anılan iki önemli düşünürün felsefelerini incelemekten geçtiği söylenebilir. Bir yanda; eşitliğin, sosyal ve politik kurumlar için temel ahlaki bir parametre olduğunu, haklı bir sebep olmadığı müddetçe bu ilkenin ihmal ve ihlal edilmemesi gerektiği üzerinde duran Rawls'un adalet kuramı, diğer yanda; adalet ve adil bölüşüm ilkelerini, haklar ve özgürlükler gibi kavramları, akademik tartışmaların odağına yerleştiren, özgürlüğün bilinen formlarını yerle bir ettiği ileri sürülen, toplumda adalet ve adil bir düzen yapısını, bireyin özgürlüğünü ve haklarını ön plana çıkararak ele alan Nozick'in adalet teorisi yer almaktadır.

Bu çalışma, Rawls ve Nozick'in adalet anlayışlarını argümantal bir zeminde kompoze ederek, çağdaş adalet anlayışı hakkında daha iyi bir anlama ve değerlendirmeyi hedeflemektedir. Metnin öncelikli hedefi, yukarıda sıraladığımız odak noktalarına bağlı kalarak, çağdaş liberal ekolde oldukça yankı uyandıran her iki düşünürün, adalet çözümlerine betimleyici bir tarzda yaklaşarak, adalete ilişkin görüşlerini karşılaştırmalı olarak kaleme almaktır. Böylelikle adalet konusunda bizlere aydınlatıcı ipuçları sağlayıp sağlamadıkları irdelenecektir. Bu çerçevede, öncelikli olarak Rawls'in adalet konusunu açıklığa kavuşturmak adına geliştirdiği

kritik kavramlardan olan, hakkaniyet olarak adalet görüşünün kısa bir değerlendirmesine yer verilecek olup devamında, yetkilendirme teorisiyle dikkat çeken Nozick'in adalet görüşüne değinilecektir. Son olarak, liberal adalet teorisinin sınırlarının anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından her iki düşünürün adalet kuramlarındaki benzerlik ve farklılıklarına işaret edilecektir.

1.1. John Rawls ve Hakkaniyet Olarak Adalet

Modern toplumlarda çoğulculuğun, modern demokrasinin ayrılmaz bir niteliği olduğu yönünde bir fikir birliği vardır.¹ Bu karakterizasyon, birbirleriyle genellikle bağlantılı ve birbirinden farklı iki ideolojiyi yeniden yürürlüğe koymaktadır; demokrasi ve liberalizmi.² Her iki ideolojiyi birbirine bağlayan faktörün, insanoğlunun doğasındaki benzerlik olduğu söylenebilir. Bu anlamda Rawls'ın siyasal liberalizm anlayışı, bireylerin sosyal yaşamını biçimlendiren dünya görüşlerindeki çoğulculuk ve çeşitlilik gerçeğini hesaba katarak, birey ile devlet arasındaki bağlantıyı belirlemede dikkat çeken önemli yaklaşımlardan biridir. Keza Rawls'ın siyasal liberalizmi, farklı makul kapsamlı görüşlerin, adalete ilişkin ortak ideallerin bulunduğu olasılığı üzerinde durarak, böylece toplumun temel yapısının ve sosyal iş birliği temelini, oluşturulmasını olanaklı kılmaktadır.³

Çeşitli liberal adalet değerlendirmelerinin yanı sıra Rawls'ın adalet teorisi, adaletin farklı unsurlarını içeren bir liberal adalet yorumu olarak bu kategoride yerini alır. Rawls, adalet teorisini üç kısımda kurgular: Bunlar olması gereken insan ve toplum fikri, bu fikirden yola çıkarak oluşturulacak ilkeler için bir kurgulama ve ahlak teorisi. Söz konusu bu kurgu için Rawls "toplum sözleşmesi"⁴ yöntemine başvurur.⁵ Bir başka ifadeyle Rawls için adalet teorisi, bir toplum teorisine dayanır ve adaletin içeriğinde toplumun temel yapısı ve iş birliği odak noktayı oluşturur.⁶

Toplumun temel yapısına odaklanan Rawls'ın hakkaniyet olarak adalet teorisi iyi dizayn edilmiş bir toplum için ilkeler inşa etmeyi hedeflemektedir. Onun teorisinde adalet; kişiyi diğerlerinin sömürsünden korumaktadır ve toplumsal iş birliğinin inşası için güçlü bir zemin sunmaktadır. Toplumsal kurumları⁷ adaletin

¹ G. F. Gaus, "Reasonable Pluralism and the Domain of the Political: How the Weaknesses of John Rawls's Political Liberalism Can be Overcome by a Justificatory Liberalism", *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 42/2, (1999), 259-284.

² K. Julia Baier, "Justice and the Aims of Political Philosophy", *Ethics* 99, (1989), 71-791.

³ Percy B. Lehning, "The Coherence of Rawls's Plea for Democratic Equality", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 1/4 (1998), 1-41.

⁴ "Rawls, bu fikrin alt yapısını Hobbes, Locke ve Rousseau'dan bildiğimiz sözleşme metaforuna başvurarak oluşturmaya çalışıyor." Bk. Hasan Yücel Başdemir, "John Rawls'ın Adalet Kuramının Negatif Değeri", *Felsefe Dünyası Dergisi* 64, (Ankara: 2016), 21.

⁵ Thomas Nagel, "Rawls on Justice", *Reading Rawls*, ed. Normal Daniels, (New York: Basic Books, 1979), 1.

⁶ John Rawls, *A Theory of Justice*, (USA: Belknap Press, 1972), 62.

⁷ "Rawls bu toplumsal kurumlarla siyasal yapı, sosyal ve ekonomik düzenlemeleri kast etmektedir. İfade özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, rekabetçi piyasa, özel mülkiyet, aile bu

konusu olarak öne çıkaran Rawls, bu kurumların bireyin davranışında etkili olduğunu savunur. İyi düzenlenmiş toplumda, ideal sosyal yaşamın çoğulcu olduğunu bildiren Rawls'a göre iş birliğini gerektiren nesnel ve öznel koşullar bireyleri toplum içinde bir yaşam sürmeye kanalize etmektedir. Dolayısıyla Rawls için adalet, insanlar arasındaki işbirliği açısından gerekli bir koşul olmaktadır.⁸ Rawls'ın esas vurgusu adalet kavramındaki temel fikrin hakkaniyet (fairness) olduğudur.⁹ Adaletin iki ilkesinden söz eden Rawls'a göre ilk olarak, bir uygulamaya katılan veya bundan etkilenen her bir kişi, herkes için benzer bir özgürlükle uyumlu en kapsamlı özgürlüğe eşit bir hakka sahiptir ve ikincisi; eşitsizliklerin, herkesin avantajına işleyeceğini beklemek makul olmadıkça ve elde edildikleri veya alınabildikleri konum ve görevlerin herkese açık olmasını sağlamadıkça, eşitsizlikler keyfi niteliktedir.¹⁰

Açıkça görüldüğü üzere belirlenen adalet ilkelerinden ilki, özgürlüklere ilişkin olup diğeri ise toplumsal iş birliğini sağlamada eşitliğin önemine dikkati çeker. Söz konusu bu adalet ilkeleri, iyi bir toplum vizyonunun bir parçası olarak kabul edilir ve sadece bilinmezlik peçesi¹¹ adı altında özgün bir konumda türetilir.¹²

Adaleti toplumsal bir bağlam içinde değerlendiren ve bu şekilde anlamlı gören Rawls, kendi teorisinde adaletin ilkelerini belirlerken; inanç, ideoloji ve farklı kişilerle olası bir iş birliğini ütopyik araçlarla sağlar. Bu ütopyik araçlar; orijinal pozisyon ve bilinmezlik peçesi olarak adlandırılır. Ona göre hakkaniyet olarak adalet teorisinin adalete atfettiği bu toplumsal iş birliği; bireyin toplum karşısında özgürlük, hak, eşitlik, hak ediş ve hoşgörü gibi hususlarda tutarlı bir denge kurmasına olanak sağlar. Bununla beraber, bireyi toplum karşısında araçsal bir konuma da indirgemez. Çünkü, O'na göre adalet ilkeleri tarafından dizayn edilen ve mensuplarının menfaatini geliştiren toplum, iyi düzenlenmiş bir toplumdur. Böylelikle taraflar orijinal pozisyonda, cehalet (bilgisizlik) peçesinin ardında adaletin temel ilkelerini seçmektedir.

Orijinal pozisyon, Rawls tarafından formüle edilen varsayımsal bir araçtır. Adalet ilkelerine ulaşılacak bir başlangıç noktası sağlar. Orijinal pozisyon da, tarafların¹³ ilkel eşitliği, kendi çıkarlarını en iyi şekilde takip etme fikri ile orijinal pozisyona gelseler bile, grup içindeki kimlikleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları için onaylanır. Bu bakımdan bilinmezlik peçesi, insanın bencil çıkarlarını ortadan

kurumlar arasında sayılan örneklerden birkaçıdır." bk. Mehmet Kocaoğlu, *John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, (Ankara: İmge Yayınları, 2014), 66-67.

⁸ Rawls, *A Theory of Justice*, 59.

⁹ John Rawls, "Justice as Fairness: Political not Metaphysical", *Collected Papers: John Rawls*, ed. S. Freeman, (UK: Oxford University Press, 1999), 47.

¹⁰ Rawls, "Justice as Fairness: Political not Metaphysical", 48.

¹¹ Cehalet (bilgisizlik) peçesi, tarafların, subjektifliğin ötesine geçerek objektif olmasını garanti edecek olan araçlardan biridir.

¹² P. Mondal, "Justice as Fairness: A Quietist Reading of Rawls", *Politikon: South African Journal of Political Studies*, 35/1, (2008), 107-127.

¹³ Orijinal pozisyondaki kişilere, Rawls, "taraflar" diyerek işaret eder, bk. Solmaz Zelyüt Hünler, *Rawls ve MacIntyre İki Adalet Arasında*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 30.

kaldırılmaz; fakat bencillığe getirilen bir sınırlama biçimi olarak değerlendirilir. Böylelikle, bilinmezlik peçesi ile taraflar bencil olsalar bile kendi bencillikleri, arzularının ve takiplerinin sonuçlarının farkında olmadıkları varsayımıyla kontrol edilir.¹⁴ Aslında, bencillikleri bilinmezlik peçesi tarafından hareketsizleştirildiği için, asıl pozisyondaki katılımcılar, hepsinin hemfikir olduğu bir adalet tabanı oluştururlar. Bu bağlamda, Rawls'ın bencillik motivasyonunu ortadan kaldırdığı ve daha sonra, tarafların ortak pozisyona getirdiği ortak faydaların toplanması için açılımın, orijinal pozisyonda oluşturulduğu iddia edilebilir.¹⁵ Bu sebepten ötürü, orijinal pozisyonun tarafsız olma kaygısını ciddiyetle dikkate alan ve evrenseli yakalamayı hedefleyen bir başlangıç durumu olduğunu ifade edebiliriz.¹⁶

Buna ek olarak, Rawls'ın orijinal pozisyonu, adaletin duygulara hitap eden yönlerini ortadan kaldırarak bunun yerine, insanların mutabakatından türetilen adalet kavramını ikame etmiştir. "Bir kez ahlaki ilkeleri, bir krallık yasası için mevzuat olarak düşünürsek, bu prensiplerin kabul edilebilir olması gerektiği fikri herkese açık değildir..."¹⁷ Bu açıdan Rawls, insanların bencillliğini inkar etmemektedir; ancak bencillğin atlatılabildiği ve bu şekilde hareketsizleştirildiği bir araç bulmuştur. Bu anlamda, hakkaniyet olarak adalet; tarafsızlığın, bilinmezlik peçesi tarafından garanti edildiği, bağımsız bir siyasal adalet anlayışıdır. Dolayısıyla, adalet ve toplumun temel yapısı, tarafların orijinal pozisyonunda şart koştuğu ve üzerinde çalışarak anlaşmaya vardığı bir durumdur.

Hakkaniyet olarak adaletin vurgulanması gereken bir diğer yönü de, tam bir ahlaki ya da metafizik bir doktrin ya da adaletin ne olduğuna dair bir yorum sunmadığı iddiasıdır. Bunun yerine, hakkaniyet olarak adalet; karar verme, seçimler ve bir seçim yapma fikrini, adaleti anlama ve adaletle ulaşmada ayrılmaz bir eğilim olarak öne çıkarmaktadır. Bu bakımdan, orijinal pozisyon ve bilinmezlik peçesi ile, hakkaniyet olarak adalet kamusal alanı kurarak, buradaki adalet ilkelerini uygulama fırsatı tanır. Dolayısıyla, hakkaniyet olarak adalet, toplum fikrinin, bir nesilden diğerine devam eden ve adil bir iş birliği sistemi olduğu varsayımının ve özgür, eşit, sosyal iş birliğine girebilen vatandaşların düşünsel temelini oluşturmuştur.¹⁸

Hakkaniyet olarak adalet makul bir anlaşmanın daha olanaklı kılınması ve adalet prensiplerinin basit ve sözcük bilimsel olarak düzenlenmesiyle adaletin dengelenmesi, daha fazla fikir birliğinin daha fazla gerçeklik haline gelmesiyle mümkün hale getirildiği, sadece sezgisel bir araç değildir.¹⁹ Rawls bu durumu şöyle

¹⁴ Mondal, "Justice as Fairness: A Quietist Reading of Rawls", 107-127.

¹⁵ A.K Sen, "The Idea of Justice", *Journal of Human Development* 9/3, (2008), 331-342.

¹⁶ Joshua Cohen, "Democratic Equality", *Ethics* 99/4, (1989), 727-751.

¹⁷ Rawls, *A Theory of Justice*, 252.

¹⁸ John Rawls, *Political Liberalism*, (New York: Columbia University Press, 1993), 25 -27.

¹⁹ P. B. Lehning, "The coherence of Rawls's Plea for Democratic Equality", *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 1/4, (1998), 1-41.

ifade eder: "Bu şekilde, hakkaniyet olarak adalet,... modern bir anayasal demokrasinin 'temel yapısı' olarak adlandırdığım şeye uygulanacak şekilde çerçevelenmiştir."²⁰

Rawls, kamuyu kişisel görüşleri, hedefleri ve dünya görüşleriyle rasyonel ve özgür insanların bir araya geldiği ve iyi bir yaşam arayışına devam ederken iyiliklerini sürdürmelerini sağlayan bir toplum olarak kurar. Bu görüş, toplumun farklı hedeflerinin ve arayışlarının karşılaşabileceği bir platform haline geldiği liberal düşünceyi desteklemektedir. Ancak, bu husus toplumun kalbinde *iyi yaşam* arzusunun olduğu gerçeğini göz ardı etmez. Toplumun kuruluşu ile halk, iyi yaşamın ne olduğunu dikte edemez. Bunun yerine olması gereken, herkesin birbirini tolere ettiği, birbirlerine saygı duyduğu ve hiç kimsenin belirli bir değere katılmaya zorlanmadığı, bireyin özgürce seçtiği bir yaşam tarzını sürdürmesidir.²¹

Siyasal adalet anlayışı, temelde bir fikir birliğinin odak noktası olarak hizmet edebilir.²² Siyasi liberalizm, politik anlayışın yaratılmasında zaruri olduğu kadar ayrılık ve çoğulluk gerçeğini kabul eder. Hakkaniyet olarak adalet, herhangi bir özel ideolojiye veya adalet çağrışımına bağlı değildir; ancak, kamusal alandaki kişilerin, iyi yaşamın başarısına yönelik ortak ideali paylaştıkları varsayımına dayanmaktadır.

Liberalizm hakkaniyet olarak adaleti politik bir kavram olarak kabul eder. Çünkü liberalizm, çoğulculuğun olasılığı ve gerçekliğinin boğulmadığı bir paradigmayı meydana getirir.²³ Hakkaniyet olarak adalet, liberalizm bünyesinde politik bir kavram olarak gerekçelendirilmiştir, çünkü tüm insani durumu ve çıkmazı açıklamaya çalışmaz. Fakat, insani varoluşun politik, ekonomik ve sosyal boyutunda önemli meseleleri halleder. Ayrıca hakkaniyet olarak adalet, insanın karşılaştığı sınırlamaların farkındadır.²⁴

Liberalizm, hakkaniyet olarak adaleti politik bir kavram olarak destekler, çünkü kamusal alanda yaygın olan eşitsizlik konusunu ele alır. Eşitsizliğin devam etmesini engelleyecek sosyal yapı ve kurumların kurulmasının gerekliliğini kabul eder.²⁵ Bilinçli olarak, herkesin yararlandığını ve herkesin "iyi"yi bir biçimde veya başka bir şekilde gerçekleştirmesini sağlayarak toplumdaki eşitsizliği bilinçli olarak arar. Görüldüğü üzere politik bir anlayış olarak siyasi liberalizm, hakkaniyet olarak adaleti doğrular.

²⁰ Rawls, "Justice as Fairness: Political not Metaphysical", 389.

²¹ P. Marshall, "Liberalism, Pluralism and Christianity", *Political Theory and Christian Vision*, eds. Jonathan Chaplin & Paul Marshall. (Lanham, Md.: University Press of America, 1994), 148.

²² John Rawls, "Justice as Fairness: Political not Metaphysical", 97.

²³ C. Fehige, "Justice beyond Desires", *The Idea of A Political Liberalism: Essays On Rawls*, eds. V. Davion, & C. Wolf, (Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2000), 4-5.

²⁴ A. T. Baumeister, "Liberalism and the 'Politics of Difference'", (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000), 196.

²⁵ Chandran Kukathas, *The Liberal Archipelago, A Theory of Diversity and Freedom*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), 292.

1.2. Robert Nozick'in Adalet Teorisine Kısa Bir Bakış

Robert Nozick'in 1974'te yayınlanan ve üç ana tezi içeren önemli eseri *Anarşi, Devlet ve Ütopya*²⁶, kökleri klasik liberalizme dayanan ve aynı zamanda günümüzde liberteryen/ neo-liberal olarak tabir edilen düşünce akımının etkileyici bir örneğidir. Will Kymlicka'nın da belirttiği gibi Nozick, Locke'cu doğal haklar kuramını geliştirmiştir.²⁷ Sandel ise Nozick'in hak kuramının, Locke'a çok şey borçlu olduğunu; ancak gerek Nozick gerekse Locke'un, Kant'ın herkesi bir araç olarak değil, bir amaç olarak ele almak gerektiği kuralına sarıldığını ve bunu somutlaştıracak adalet ilkelerini araştırdığını ileri sürer.²⁸

Genel olarak, siyaset felsefesinin odağına haklar ve siyasi yapıların meşruluğu için birey haklarının ihlal edilmemeleri yönündeki düşünceyi hakim kılan Nozick'e göre haklar; bireyler için yaşamlarına karışılmama (*non-interference*) ve zarar görmemeyi sağlamaya yönelik koruyucu bir işleve sahiptir. Keza Nozick, bu yaklaşımının temelindeki düşünceyi şöyle ifade eder: "Bireylerin hakları vardır. Hiç kimsenin veya hiçbir gurubun (haklarını ihlal etmeden) onlara yapamayacağı şeyler vardır."²⁹

Bireyin haklarına yönelik herhangi bir ihlale geçit vermeyen bu görüş;³⁰ genelin mutluluğu için bazı bireylerin zarar görmesini meşru kılacak yaklaşımlara karşı olduğu gibi çoğu liberal düşünür tarafından da benimsenmiştir. Nozick için haklar, bireylere (rıзалarı dışında) neler yapılacağını göstermekle birlikte; bireyin, toplumun diğer üyelerinden başka türlü istekleri için esas teşkil edemez. Bu bakımdan haklar; 'negatif'tir, 'pozitif' değildir. Özellikle belirtmelidir ki negatif haklar ve özgürlükler, Nozick'in adalet anlayışında bir nevi doğal haklar olarak kabul edilmektedir. Nozick'in

²⁶ Nozick'in bu eseri öncelikle 'sınırlı (minimal) bir devletin meşruluğunun, devleti tamamen reddeden anarşistlere karşı savunulabilirliği' ve 'minimal devletten daha kapsamlı olan bir devletin meşru olmayacağı' görüşünü belirtmekte olup nihai olarak 'bireylerin özgürce kendi ütopyalarını oluşturup yaşamalarını en iyi minimal devletin sağlayabileceği' tezini savunmaktadır, bk. Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, trc. Murat Borovalı, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), 12.

²⁷ Will Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, trc. Ebru Kılıç, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 2.

²⁸ Michael Sandel, *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, trc. Emre Zeybekoğlu, (Ankara: Dost Kitabevi, 2014), 91.

²⁹ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 12-21.

³⁰ Nozick'in kitabına 'insanların hakları vardır' tümcesiyle başlaması ve hakların kökenine vurgu yapmadan bu hususta sessiz kalmasını oldukça dikkat çekici bulan Robert Solomon; Nozick'in bu konuya karşı sessiz kalması ve bu hususa yönelik geliştirilen argümanların haklar kavramının sanki gökten zembille inmiş gibi ortaya atıldığına dair yakınmaların varlığına şaşmamak gerektiğini söyler, bk. Robert Solomon, *Adalet Tutkusu*, trc. Ertuğ Altınay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004), 232.

birey hakları anlayışında yer alan temel haklar; hayat, özgürlük ve mülkiyet haklarından meydana gelmektedir. Dolayısıyla insanlar hem özerk hem de rasyonel öznelerdir. Daha yalın bir anlatımla ifade edecek olursak Nozick; bireyi ayrı ve farklı yani biricik olarak benimser. Bireyin, hayatın anlamını aramakta olduğunu, bu nedenle, istediği hayatı tercih edebilmesi için negatif hak ve özgürlüklerin elzem olduğunu bildirir.

Ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetleri gibi hususlarda, bireylerin haklara sahip olduğundan söz etmenin yanıltıcı olduğunu dile getiren Nozick; birey yükümlülüklerinin, yardım etmeyi içermediğini savunur. Bu yükümlülüklerin, sadece diğerlerine zarar vermemek ve onların yaşamlarına karışmamakla sınırlanması gerektiğini ifade eden Nozick'e göre bireylerden bazılarının, diğerlerine ekonomik anlamda yardım etmeye zorlandığı bir refah devleti, bu tür amaçlar için uygulanan vergilendirme yöntemiyle kişilerin haklarını ihlal ederek, hiç de adil olmayan bir uygulama benimsemiş olur.³¹ Bu bakımdan Nozick'in, *fırsat eşitliği* gibi kavramları adalet teorisinin dışında bırakarak eşitlikçiliğe ve faydacılığa karşıt bir tutum sergilediği çıkarımında bulunabiliriz.

Nozick'e göre insanlar, devletten bağımsız olarak hareket etme olanaklarını unutmaya eğilimindedir ve devlet, elinde bulundurduğu zorlama araçlarını bazı kimselerin diğerlerine yardım etmesini sağlamak ya da onların kendi iyiliği veya korunması için faaliyetlerini yasaklamak amacıyla kullanamaz.³² Nozick, güç kullanımını, hırsızlık ve dolandırıcılık gibi eylemleri önlemekle ve yapılan sözleşmelere uyulmasını sağlamakla sınırlı tutan minimal bir devleti benimser. Nitekim, daha kapsamlı herhangi bir devlet yapılanmasını bireyleri bazı şeylerin yapılması hususunda zorlayacağını belirterek, birey haklarını ihlal edeceği gerekçesiyle reddeder. Daha açık bir ifadeyle, birey haklarının korunması ve güvenliği için kurumsal nitelikte bir yapıya gereksinim olduğunu farkında olan Nozick, minimal devleti hem gerekli hem de yararlı addeder: "Minimal devlet, kabul edilebilecek en kapsamlı devlettir. Bundan daha geniş yetkileri olan bir devlet insanların haklarını ihlal eder."³³ Bu düşünceden hareketle, Nozick'in, minimal devletin haklılığını ortaya koyduğunu; ancak daha kapsamlı hiçbir devleti mazur görmediğini açıkça ifade edebiliriz.

Geliştirmiş olduğu yetkilendirme teorisinde kuramını; elde etme, transfer etme (aktarma) ve adaletsizliğin düzeltilmesi gibi üç ana arter üzerinden ilerleten Nozick'e göre "mülklerle ilgili bir adalet ilkesi adaletin mülklerle ilgili bize neler söylediğini tarif eder."³⁴ Nozick, bu teorisinin temel savını diğer liberter kuramların çoğunun ileri sürdüğü şekilde şöyle ifade eder:

³¹ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 12-13.

³² Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 21, 24- 45.

³³ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 21- 203.

³⁴ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 204.

“Herkesin şimdiki durumda sahip bulunduğu mallarda hakkı olduğunu kabul edersek, adil bir dağılım, insanların serbest değiş tokuşları sonucu gerçekleşecek bir dağılımdır. Adil bir konumda serbest aktarımlar sonucu doğacak bir dağılım, kendi içinde adildir. Hükümetin bu değiş tokuşu, birinin isteğine aykırı olarak vergilendirmesi, vergiler doğuştan engelli birinin ekstra masraflarını karşılamaya yönelik olsa bile adil olmayacaktır.”³⁵

Nozick’e göre meşru vergilendirme, sadece serbest değiş tokuş sistemini korumaya yönelik olanları finanse edebilecek geliri sağlayan vergilendirme değildir. Dolayısıyla, insanların değiş tokuş serbestisini koruduğu için yalnızca güvenlik ve adalet sistemi adına bir vergilendirme meşru kabul edilebilir. Nozick’in savunduğu yetkilenme kuramının vardığı sonuç şudur: “Zor kullanma, hırsızlık, yolsuzluk ve istemeyerek yapılan sözleşmelere karşı koruma gibi işlevleri dar biçimde tanımlanan bir devlet adildir. İşlevleri daha geniş tanımlanan bir devlet ise insanların belli şeyleri yapmaya zorlanmaması hakkını çiğneyeceğinden adaletsiz olacaktır.”³⁶

Mülk adaleti konusunu üç önemli ilkeyle içeriklendiren Nozick’e göre birinci husus; mülklerin ilk olarak edinilmesi, kimsenin sahibi olmadığı şeylerin özel mülkiyete geçirilmesidir. Nozick bu ilkeye “elde etme ile ilgili adalet ilkesi” der. “Bir mülkü, elde etme ile ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi, o mülk üzerinde yetki sahibidir.”³⁷

İkinci husus, mülklerin bir kişiden bir başka kişiye transferidir: “Bir mülkü o mülk üzerinde yetki sahibi olan başka birinden, transferle ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi o mülk üzerinde yetki sahibidir.”³⁸ Bu ilkede dikkate alınan içerik, kişinin hangi süreçlerle mülkünü bir başka kişiye transfer ettiği yahut bir kişinin bir başkasına ait mülkü nasıl elde edebileceği gibi konulardır. Bir diğer ifadeyle, gönüllü takas, hediye ve dolandırıcılığın genel detayları gibi konuların yanı sıra belli bir toplumla ilgili belli geleneksel detaylara temas edilmektedir. Nozick, bu ilkeyi ‘transferle ilgili adalet ilkesi’ olarak addeder.³⁹ Buna göre bir şeyin, meşru yollardan elde edilmesi durumunda bu şey üzerinde mutlak anlamda hak sahibi olduğumuzu iddia edebiliriz.⁴⁰

Üçüncü ve son olarak, adaletsizliğin düzeltilmesi ilkesi yer alır: “İlk iki ilkeye yapılan ihlallerin düzeltilmesi ilkesi.” Nozick’e göre ilk iki koşul yerine getirilmediği müddetçe hiç kimse bir mülk üzerinde yetki sahibi olamaz.⁴¹ Söz konusu bu ilke adaletsiz biçimde edinilen ya da aktarılan şeylerin nasıl ele alınacağını belirler.

Görüldüğü üzere Nozick’in adalet teorisi birbirine bağlı üç kısımdır: (i) Öncelikle, bireyin biricikliğini vurgulamakta; (ii) sonrasında, minimal devletin nasıl

³⁵ Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, 144.

³⁶ Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, 144.

³⁷ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 204-205.

³⁸ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 205.

³⁹ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 205.

⁴⁰ Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, 146.

⁴¹ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 205- 207

ortaya çıktığını açıklamakta; (iii) son olarak da yetkilenmeye dayanan adalet teorisinin ilkelerini betimlemektedir. Böylelikle, adalet kuramını farklı unsurları kapsayan bir matris içinde inşa etmesine olanak sunan bir metodolojiye sahiptir.⁴²

Nozick'e göre mallar bu ilk iki ilkeye göre edinilmiş ve devredilmişse, o zaman elde edilen dağıtım adil olur. Şayet bu şekilde olmazsa, söz konusu adaletsizliğin üçüncü ilkesi baz alınarak düzeltilip düzeltilmediğini sormamız gerekir. Böylelikle Nozick, spesifik olarak, bize mal dağıtımının adil mi yoksa haksız mı olduğunu belirlemek için kullanılacak sadece üç tür prensip olduğunu bildirir. Ona göre tam dağıtımçı bir adalet ilkesinin adilliği, dağıtımın yapılacağı mülkler üzerinde herkesin yetki sahibi olması şartı sağlayabilir.⁴³ Nozick'in, tarihsellik ve birey haklarıyla ilişkilendirdiği adil dağıtım ve adalet görüşü aynı zamanda kalıpları reddeden bir tarihsellik de içerir. Nitekim, bu teori hem mülkiyetin elde edilmesi hem de transfer edilmesinin adil olacağı koşulları tarihsel bir perspektif içinde dikkate alır. Dolayısıyla Nozick, "tarihselliğe işaret etmekte ve tarihselliği dikkate alarak sonuca odaklanmaktan ziyade sürecin adil olmasını gözeten, nihai sonuç ilkelerinden uzak duran bir teori inşa etmektedir."⁴⁴

Yetkilenme teorisinin tarihselliği üzerinde ısrarla duran Nozick, "adaletin tarihsel ilkelerinin, dağıtımın insanların geçmişteki eylemleri ve yetkilenmeleri ile belirlenebileceğini ifade etmektedir."⁴⁵ Yetki teorisi, Nozick'e göre dağıtımçı adaletin öteki kavramlarının doğasını ve noksanlıklarını belirleyen, tarihsel yapıda bir teoridir.⁴⁶ Onun yetkilenme teorisi, sonuca dayanarak adil bir dağıtım yapma amacıyla değildir. Nitekim o bu hususu şöyle ifade eder:

"Dağıtım adaletinin yetki teorisi tarihseldir; bir dağıtımın adil olup olmadığı onun nasıl ortaya çıkmış olduğuna bağlıdır. Bunun tersine, adaletle ilgili mevcut zaman dilimi ilkeleri, adil dağıtımla ilgili bazı yapısal ilkelerin olduğu hükümlerin ışığında bir dağıtımın adil olup olmadığının birtakım şeylerin nasıl dağıtılmış olduğuna (kimin neye sahip olduğuna) bağlı olarak belirlendiğini savunmaktadır."⁴⁷

Şunu vurgulamak önemlidir ki, bireyin üretme yeteneği noktasında tarihsellik hususunu göz ardı eden bir dağıtım, birey haklarını ve özgürlüklerini dikkate almadığı için adil olamaz. Bu anlamda adalet, Nozick için bireyin eylemleri ve ortaya çıkan sonuçlar arasındaki ilişkinin sürekliliğinin kesilmemesini gerektirmektedir. Akılda tutulması gereken önemli nokta şudur ki Nozick nazarında, merkezi bir otoritenin dağıtım yapması veya bu hususta kontrol yetkisini elinde bulunduran bir yapının var olması adil olamayacağının göstergesidir.⁴⁸

⁴² Mehmet Kocaoğlu, *Robert Nozick Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, (Ankara: İmaj Yayınevi, 2014), 33.

⁴³ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 205.

⁴⁴ Kocaoğlu, *Robert Nozick Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, 102.

⁴⁵ Kocaoğlu, *Robert Nozick Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, 102.

⁴⁶ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 208.

⁴⁷ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 208.

⁴⁸ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 204.

“Bir mevcut zaman dilimi ilkesine göre, bir dağıtımın adil olup olmadığı konusunda hüküm verebilmek için bakılması gereken tek şey sonuçta kimin neye sahip olduğudur. Herhangi iki dağıtım karşılaştırırken sadece dağıtımları gösteren matrise bakmak yeterli olur. Bir adalet ilkesine ek bir bilginin ilave edilmesine gerek yoktur. Herhangi iki yapısal olarak denk dağıtımın eşit düzeyde adil olması bu tür adalet ilkelerinin bir sonucudur. Refah ekonomisi mevcut zaman dilimi adalet ilkelerinin teorisidir.”⁴⁹

Nozick, hem günümüz zaman dilimi ilkelerini hem de dağıtımcı adaletin tarihsel olmayan ilkelerine, *nihai sonuç ilkeleri* veya *nihai durum ilkeleri* adını verir. Bu ilkeye göre; adaletin nihai sonuç ilkelerinin aksine, adaletin tarihsel ilkeleri, bireylerin önceki durumları veya eylemlerinin, onların bazı şeylerle alakalı ayrımsal yetkilerini veya ayrımsal hak edişlerini saptayacağını ileri sürmektedir. “Bir dağıtımdan yapısal olarak denk başka bir dağıtıma geçilirken bir adaletsizliğe neden olunabilir; çünkü ikinci dağıtım, aynı profile de sahip olsa, insanların yetkilerini veya hak edişlerini ihlal edebilir; tarihi gerçeklere uymayabilir.”⁵⁰

Nozick, nihai sonuç ilkesinin ya da kalıba sokulmuş adalet ilkesinin bireyin hayatına müdahale etmeden gerçekleşmeyeceğini savunur. Bir diğer anlatımla, bir kalıbın işler kılınması sürekli olarak insanların özgürlüklerinin ihlaline kapı aralamaktadır; çünkü neredeyse tavsiye edilen tüm dağıtımcı adalet ilkeleri kalıba sokulmuş ilkelere dir.⁵¹ Bu bağlamda, Nozick için dağıtımın adilliği, onun nasıl ortaya çıktığıyla ilişkilendirilerek belirlenmektedir.

Birey haklarının ihlal edilemezliğini esas alan Nozick için adalet, bireyin biricikliğini ve sahip olduğu hakların korunmasını gerektirir. Bireyin araçsallaştırılmasını reddeden Nozick, bu sebeplerden ötürü kendi adalet teorisinde, toplumun birey üzerindeki hiyerarşik konumlandırılmasına da karşı çıkmaktadır. *Kendi kendinin sahibi olma ilkesi*, başka kimselerin bizi kendi amaçlarına aracı etmelerine müsaade etmeyeceğinden, kendi amaçlarımızın peşinden gitme yeteneğimizi, ‘kendimize ilişkin kavrayışımızı’ korur. Özellikle belirtilmelidir ki Nozick’in, kendi kendinin sahibi olma ilkesinin altını çizmesinin esas sebebi, her birimizin kendi hayatlarımıza hakim ayrı bireyler olmamızdır.⁵²

Nozick, sonsuz sayıda insanın olduğunu aynı zamanda hepsinin birbirinden farklı olduğunu dikkate aldığımızda, “herkesin yaşaması için bir tane en iyi toplum olduğu fikri”ni pek de inanılır bulmamaktadır. Nozick’e göre ütopyacı yazarların sundukları ideal toplum manzarası yaşam tarzlarındaki farklılıklarla ilgili gerçeği pek de ciddiye almamaktadır.⁵³ Bu bağlamda Nozick, insanların farklı olduğu gerçeğinin göz ardı edilerek, bütün insanları kapsayan ideal bir topluluk olduğunu düşlemek için bir sebebin olmadığını savunmaktadır. Bu nedenle, tek bir ütopyanın birey hak ve

⁴⁹ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 208.

⁵⁰ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 209-210.

⁵¹ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 210- 211.

⁵² Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, 164.

⁵³ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 389.

özgürlüklerini ihlal etmek anlamına geldiğini belirterek ütopyada tek bir yaşam tarzı sürdürülemeyeceğini iddia eder.

Kendisinin dizayn ettiği ütopya görüşünü bir çerçeve mahiyetinde sunan Nozick'e göre "ütopya, ütopyalardan ve insanların farklı yaşam tarzı sürdürdükleri birçok farklı ve aykırı topluluklardan oluşacaktır."⁵⁴ Belirttiği üzere ütopya, ütopyalar açısından bir çerçevedir. "İnsanların özgürce ve gönüllü olarak bir araya gelip ideal bir topluluk içinde kendilerince iyi olan bir yaşam tarzını sürdürmeye çalışacakları, fakat hiç kimsenin kendi ütopya vizyonunu başkalarına empoze edemeyeceği bir yerdir."⁵⁵ Bu bağlamda Nozick, tarif ettiği ütopya çerçevesini minimal devletle özdeşleştirmektedir.⁵⁶ Nozick, söz konusu eserinin başında sorduğu soruyu eserin sonunda tekrardan hatırlatır: "Minimal devlet, yani ütopyanın çerçevesi, ilham verici bir vizyon değil midir?" der.

Eserini sonlandırırken, minimal devletin hem birey haklarının ihlal edilmesinin hem de araçsallaştırılmasının önüne geçebileceğini bir kez daha vurgulayarak; minimal devletin, sahip olduğumuz onuru zedelemeyeceğini ifade eder. Nitekim, birey haklarına saygı duyan bir minimal devlet yapısı, kendi yaşamımızı tercih etme olanağı tanır. Böylelikle Nozick'e göre minimal devlet, bireyin amaçlarını ve kendine dair düşüncelerini gerçekleştirmenin de imkanını sunmuş olur.⁵⁷

Yukarıda verilen argümanlar da gösteriyor ki, Nozick için adalet bireyin mevcut haklarının korunmasını güvenceye alan prosedürel türden bir süreçtir. Bu anlamda Nozick'in perspektifinden adaleti ifade edecek olursak adalet; bireyin hem biricikliği hem de sahip olduğu özgürlüklerin korunması ve garanti altına alınmasının gerekliliğidir. Adaletle yüklediği bu misyonla Nozick; özgürlük, eşitlik, hak ve birlikte yaşama gibi hususlar arasında tutarlı bir duruşu hedeflemektedir. Bu hedefi kurumsal bir yapı olan minimal devletle bütünleştiren Nozick'e göre minimal devlet bir ütopya olarak belirir. Böylelikle, farklı hayat düşleyen ve planlayan bireylere bunları gerçekleştirebilecekleri bir çerçeve sağlanmış olur ki bu da farklı yaşamların birlikte var olmasını mümkün kılar. Tüm bunların işaret ettiği üzere, Nozick nezdinde adalet; bireyin, kendi yaşam planını oluşturmasını ve yaşamasını olanaklı kılan bir zemin sunar.

1.3. Rawls ve Nozick'in Adalet Kuramlarının Karşılaştırması

Adaleti bir denge erdemi olarak ela alan ve adalet teorilerinde deontolojik bir yaklaşımı benimseyen Rawls ve Nozick; adalet kuramlarının mimarisinde gerek özgürlükler ve haklara gerekse eşitlik, hak ediş ve hoşgörü gibi ilkelere yer vermeleri noktasında bir tek unsura bağlı kalmamalarıyla benzerlik gösterirler. Adalet açısından devlet olgusunun azlığını yetersiz ve fazlasını gereksiz olduğu inancında mutabıklar.

⁵⁴ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 389.

⁵⁵ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 389.

⁵⁶ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 413.

⁵⁷ Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 414.

Adaleti hakkaniyet olarak ele alan ve bunu toplumsal işbirliğinin temeli olarak addeden Rawls'ın aksine Nozick; adaleti, yetkilenme teorisiyle ortaya koyarak, bireyin biricikliğinin garanti altına alınmasını adaletle ilişkilendirmektedir. Yani Nozick'in argümantal zemininde adalet teorisi, bireyin özgürlükleri ve haklarını koruma üzerine tasarlanarak, bireyi öncelerken; Rawls açısından adalet, toplumsal bir bağlam içinde anlam bulur. Bir diğer anlatımla, toplumsal işbirliğini esas alarak toplumdaki değerlerin bireyler arasında eşit olarak dağıtılmasını, toplumsal işbirliğinin sorunsuz işlemesi için kurumsal yapının düzenlenmesinin adalet için gerekliliğini vurgular.

Nozick ve Rawls düzleminde farklılık teşkil eden bir diğer husus, kuşkusuz, negatif ve pozitif özgürlük yaklaşımlarında belirir. Nitekim, insanın pozitif özgürlüklere ve haklara sahip olması gerekliliği üzerinde görüş bildiren Rawls'ın aksine Nozick; insanların biricikliğini garantileyen hususu, negatif özgürlüklere ve haklara sahip olmasına bağlar. Daha önce değindiğimiz üzere Nozick, bireylerin özerk ve rasyonel özneler olarak hayatın anlamını aramakta olduklarını ileri sürer.

Bireyin karşılaştığı beklenmedik eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin neden olduğu dezavantajları ortadan kaldırmanın aracı olan Rawls'ın hak ediş yaklaşımı, Nozick'de yerini, öznenin eylemlerinin sonuçlarını kabullenmesini gerektiren yetkilenme görüşüne ikame eder. Gerek Rawls gerekse Nozick bilindik ütopyalardan ayrılırlar. Bu anlamda, ütopya anlayışlarında toplumun her kesimini titizlikle düzene koyan ve yaşamdaki hemen hemen her problemi çözüme kavuşturan incelikli tasarımlara vücut vermezler.

SONUÇ

Savaşların, ırk ve cinsiyet ayrımcılığının, ekonomik sömürülerin neden olduğu eşitsizliklerin kısacası insan hakları anlayışının sekteye uğradığı zamanları hep beraber deneyimlemekteyiz. Güncel tartışmaların odağındaki adaletle dün olduğu gibi bugün de ihtiyaç duymaktayız. Etik ve politik bir kavramın anlaşılmasında insanın ve toplumun doğasının tartışılması önemlidir. Bunun sebebi, kişinin doğasına dair bir içgörü kazanmanın, halkın gerçekliğini keşfetmek açısından önem arz etmesidir. Kamusal alanın farklı koşullardan etkilenen insanlardan oluştuğu gerçeğini yansıtmaları hususunda, bireylerin dünya görüşlerinin çeşitliliğini ve farklılığını dikkate almalarıyla bilinen ve adaletle dair pek çok liberal teori arasında birbirine karşıt olarak konumlandırılan Rawls ve Nozick'in liberal adalet kuramları, bu sebepten ötürü oldukça etkileyici bir söyleme hakimdir. Bu durum, söz konusu düşünürlerin adaletle yönelik söylemlerini inceleme gerekliliğini doğurmaktadır.

Rawls ve Nozick'in adalet teorilerinin bir tür karşılaştırma metoduyla değerlendirilmesi; liberal adalet teorisinin, adaletin unsurlarıyla olan yakın bağımlı ortaya koyması yönüyle anlamlıdır. Nitekim gerek Rawls gerekse Nozick'in adalet teorileri, esasında adaletin unsurlarını gözetmekten ve onları hesaba katmaktan geri durmamaları açısından ve liberal adalet teorisini yeniden yorumlamak adına yeterli veriyi ve işlevselliği sunması bakımından son derece önemlidir. Bu bağlamda, liberal

adalet teorilerini karakterize eden her iki ismin, adil toplumu tesis etmeye yönelik sarf ettikleri kuramların, şimdinin dünyasında adalet mefhumunu anlamayı ve anlamlandırmayı kolaylaştırdığına dair bir çıkarımda bulunabiliriz.

Adaletin nasıl tesis edileceği ve adil toplumun nasıl sorunsuz bir biçimde oluşturulacağını keşfetmek adına yürüttükleri çabada Rawls ve Nozick'in, ütopyik ve normatif bir biçimde teorilerini kurmuş olmaları hem adaleti anlamamız hem de adaletsizlikleri görünür kılmaları bakımından dikkat çekicidir. Karşılaştırmalı olarak incelediğimiz adalet kuramlarına dayanarak belirtilmelidir ki her iki yaklaşımın tasarlamaya koyuldukları adil toplum inşaları ütopyik bir zemine dayanmaları bakımından sorgulanmaya değerdir. Ancak; dini, felsefi ve ahlaki doktrinlerce derinden bölünmüş vatandaşların, özgür ve eşit yurttaşlar olarak adil ve istikrarlı bir toplumda var olmalarının nasıl mümkün olacağı yönündeki sorgulamalarda, bizleri farklı yönlerden düşünmeye sevk etmeleri yönüyle de oldukça işlevseldir.

Sonuç olarak adalet tartışmalarını irdeleyen dev bir dağarcık vardır ve bu tartışmalar üzerine çokça mürekkep akıtılmıştır. Adil toplum düzeninin mevcut ve gelecekte muhtemel adil köklerini keşfetmek ve adaleti anlamaya çalışmak, bu çalışmanın temel amacıdır. Bu nedenle Rawls ve Nozick üzerinden adaletin izini sürmeye çalıştık. Anlaşılmaz bir soyutlama ve karmaşık bir yöntem ile oluşturulmuş toplum ve adil düzen tasarısından uzaklaşarak adaleti anlama gayretimiz belki çok daha etkin bir yaklaşım olacaktır. Keza adaletin tesisine yönelik günümüzün politik oluşumlarının, Rawls ve Nozick eksenli yaklaşımların çok daha ötesinde değerlendirmeye muhtaç olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortadadır. Her ne kadar Rawls ve Nozick'in teorileri insanları özgürlüğe ve adalete kavuşturma yolunda etkili argümantal zemini sunuyor olsa da var olmayan mükemmel yeni bir toplum tasarısı sunmaları bakımından sorgulanabilir. Her iki düşünürün aksine var olan toplumu, iyisiyle kötüsüyle kabul ederek işe başlamanın çok daha gerçekçi ve anlamlı olacağı kanaatindeyiz. Son söz olarak denilebilir ki, neyin adil veya haklı olduğuna dair anlaşmazlıkların ve düşünce farklılıklarının içerdiği ayrışmalar belki hiç son bulmayacaktır; ancak insan var olduğu müddetçe adalet duygusu ve arzusu hep var olacaktır.

KAYNAKÇA

- Başdemir, Hasan Yücel. "John Rawls'ın Adalet Kuramının Negatif Değeri", *Felsefe Dünyası Dergisi* 64. (2016): 118-134.
- Cohen, Joshua. "Democratic Equality", *Ethics*, 99/4 (1989): 727-751
- Fehige, Christoph. "Justice beyond Desires". *The Idea of a Political Liberalism: Essays on Rawls*, Davion, V. & Wolf, C. Ed. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2000: 253- 284.
- F. Gaus, Gerald. "Reasonable Pluralism and the Domain of the Political: How the Weaknesses of John Rawls's Political Liberalism Can be Overcome by a Justificatory Liberalism", *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 42/2 (1999): 259-284.

- Juli Baier, Kurt. "Justice and the Aims of Political Philosophy", *Ethics*, 99. (1989): 771-790.
- Kocaoğlu, Mehmet. *John Rawls adalet Teorisi ve Temel Kavramları*. Ankara: İmaj Yayınevi, 2014.
- Kocaoğlu, Mehmet. *Robert Nozick Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*. Ankara: İmaj Yayınevi, 2014.
- Kukathas, Chandran. *The Liberal Archipelago, A Theory of Diversity and Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Kymlicka, Will. *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Trc. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Lehning, Percy B. "The coherence of Rawls's Plea for Democratic Equality", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 1/4 (1998): 1-41.
- Mondal, Parthasarathi. "Justice as Fairness: A Quietist Reading of Rawls". *Politikon: South African Journal of Political Studies*, 35/1 (2008): 107-127.
- Marshall, Paul. "Liberalism, Pluralism and Christianity", *Political Theory and Christian Vision*. Eds. Jonathan Chaplin and Paul Marshall. Lanham, Md.: University Press of America, 1994.
- Nagel, Thomas. "Rawls on Justice". *Reading Rawls*, Ed. Normal Daniels, New York: Basic Books, 1979.
- Nozick, Robert. *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. Trc. Alişan Oktay. İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları Üniversitesi, 2015.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*. USA: Belknap Press. 1972.
- Rawls, John. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1993.
- Rawls, John. *Justice as Fairness: Political not Metaphysical*. *Collected Papers: John Rawls*. Ed. S. Freeman. UK: Oxford University Press. 1999.
- Sandel, Michael. *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*. Trc. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi, 2014.
- Sen, Amartya. "The Idea of Justice". *Journal of Human Development*. 9/3 (2008): 332-342.
- Solomon, Robert. *Adalet Tutkusu*. Trc. Ertuğ Altınay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.
- T. Baumeister, Andrea. *Liberalism and the Politics of Difference*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000.
- Zelyüt Hünler, Solmaz. *Rawls ve MacIntyre İki Adalet Arasında*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.